

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

Miroslav Válka s kolektivem, *Od národopisu k evropské etnologii. 70 let Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity,*

*Masarykova univerzita – Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie
Brno 2016, 1–211.*

Публикација има у преводу наслов: „*Од етнографије до европске етнологије. 70 година Института Европске етнологије Филозофског факултета Масариковог универзитета*“. Ову публикацију је поводом 70-годишњег јубилеја Института припремио ауторски колектив, који чине наставници овог института у Брну (Чешка Република), на челу с Мирославом Валком (Miroslav Válka), управником Института, који је уједно и аутор неколико одељака у публикацији.

У историјату овог института оснивачки чин представља успостављање Семинара за етнографију и етнологију на Филозофском факултету Масариковог универзитета, непосредно после Другог светског рата, који је почео своје деловање у школској 1945/1946. години, па се за ту годину и везује јубилеј Института. Публикација приказује све сфере делатности Института током минулих седам деценија (педагошке, научноистраживачке и организационе), а посебно је осветљена и богато документована последња деценија (а пре десетак година објављен је алманах поводом 60-годишњег јубилеја Института). Ипак, није запостављено ни раздобље које је претходило, и то како период између два светска рата тако и још ранији период (који сеже дубоко у XIX век), када су зачета етнографска и етнолошка истраживања на тлу данашње Чешке Републике, да би посебне импULSE доживела организовањем познате Чешко-словенске етнографске изложбе (Národopisná výstava československá) у Прагу 1895. године. Заправо, развој и укупна делатност Института Европске етнологије приказани су у контексту развоја Филозофског факултета и целог Масариковог универзитета у Брну, који је основан 1919. године (у интервалу од 1960. до 1991. године носио је назив: Универзитет Јана Евенгелисте Пуркиње, а тај назив носи данас универзитет у чешком граду Усти над Лабом).

На почетку публикације налази се уобичајени *Увод*, стр. 5–7 (Мирослав Валка), у коме се говори о поводу за издавање публикације и њеним главним карактеристикама и интенцијама. Затим следи седам основних одељака из пера различитих аутора:

– *Фолклористика у Брну. Од првих импулса до модерне науке*, стр. 8–17 (Мартина Павлицова / Martina Pavlicová);

– *Етнографија на Масариковом универзитету у међуратном периоду*, стр. 16–23 (Мирослав Валка);

– *Статутарни развој етнографског истраживачког средишта*, стр. 24–55 (Мирослав Валка);

– *Научно-истраживачка и публицистичка делатност*, стр. 56–65 (Алена Кшижова / Alena Křížová);

– *Теренска истраживања студената*, стр. 66–82 (Роман Доушек / Roman Doušek);

– *Студијска истраживачка путовања као интегрални чинилац наставе етнологије*, стр. 83–93 (Данијел Драпала / Daniel Drápala);

– *Закључна реч*, стр. 91–96 (Мартина Павлицова, Мирослав Валка).

Литература и извори (стр. 97–109) обухватају 210 библиографских јединица, три категорије архивских извора и три званичне интернет-странице. Аутори библиографских јединица претежно су етнологи и антрополози из Чешке Републике, разних генерација, али има и аутора из сродних наука и научних дисциплина (фолклористика, музикологија, славистика, културологија, балканологија, помоћне дисциплине). Њихови радови потичу из различитих фаза развоја овог универзитетског средишта етнолошких истраживања. Има и радова неколико аутора из Словачке, Пољске и Србије. Необјављени архивски извори потичу чак из седам архивских фондова Масариковог универзитета и из архива Моравског земаљског музеја у Брну, а коришћено је и пет збирки штампаних извора из фондова Масариковог универзитета. Овако бројни и богати архивски извори јасно говоре о систематском документовању научне активности на Масариковом универзитету.

Опсежни *Summary* (стр. 110–134) на енглеском језику има заправо седам делова, који се односе на поједине одељке публикације, чиме је омогућено и иностраним читаоцима да се подробније упознају са основним садржајем публикације.

Прилози (стр. 135–173) су разноврсни и пружају обиље информација у неколико категорија, које фактографски осветљавају делатност Института европске етнологије у периоду 2006–2016. године: 1) дате су прецизне и веома информативне листе одбрањених радова у Институту европске етнологије, и то: листа дипломских радова са основних студија („bakalářské diplomové práce“); листа магистарских радова („magisterské diplomové práce“); листа „ригорозних“ радова („soupis rigorózních prací“), којима се стиче титула *PhDr.*; листа дисертација („soupis disertačních prací“), којима се стиче титула *Ph.D.*; листа хабилитационих радова („soupis habilitačních prací“), којима се стиче звање доцента; 2) наведени су научно-истраживачки пројекти, и то за знатно дужи период (1993–2016. године), а код сваког пројекта (уз формалне ознаке) образложена је сврха пројекта и наведен је његов руководилац; 3) дата је листа објављених публикација (са свим библиографским подацима), које су сврстане у неколико група: а) етнолошке судије; б) етнолошки материјали; в) етнолошки приручници; г) уџбеници; д) пригодне и ванедицијске публикације; 4) дат је преглед научних екскурзија студената и наставника у земљи и иностранству, уз навођење траса и посећених места и локалитета; 5) преглед студијских путовања наставника по

земљама Балкана и југоисточне Европе, уз навођење траса и посећених места и локалитета.

Сликовни прилози (стр. 174–207) садрже 144 нумерисане фотографије у боји које илуструју научне скупове, радне сусрете и свечаности у Институту европске етнологије за период 2006–2016. године, као и моменте са теренских истраживања и научних екскурзија студената и наставника Института у истом периоду; такође је приложено 30 фотографија одабраних издања Института у истом периоду.

Именски регистар (стр. 206 –210) садржи 181 име цитираних аутора у публикацији.

На крају публикације (стр. 211) налазе се имена 13 аутора објављених (конкретно нумерисаних) фотографија, као и назнака о томе које су нумерисане фотографије преузете из фото-архива Института европске етнологије.

Публикација је технички веома успешно уређена и атрактивно опремљена (има тврди повез и високи квалитет штампе у Б-5 формату), што такође доприноси њеној намени: честом коришћењу у будућности као приручника и корисног информатора о историјату и делатности Института европске етнологије.

Својом концепцијом и садржајем публикације пружа потпун увид у историјат и делатност Института европске етнологије, што завређује додатни коментар.

У прилозима М. Валке, М. Павлицове и А. Кшижове посебно је осветљена улога Антоњина Вацлавика (Antonín Václavík, 1891–1959) у конституисању и профилисању овог универзитетског средишта етнолошких истраживања. А. Вацлавик је потицао из источног дела Моравске (у граничном појасу са Словачком), познатог под називом Лухачовско Залесје (Luhačovské Zálesí), где је традиционална култура почетком XX века била веома жива, а тек ће развој данас познате бање Лухачовице (почев од 1902. године) унеколико утицати на продор тековина савремене цивилизације на то подручје. У завичајној средини А. Вацлавик је, заједно с братом, основао музеј етнографског материјала, што га је непосредно после Првог светског рата препоручило за место државног службеника у Братислави са задатком да брине о етнографским збиркама на тлу Словачке, где је иначе традиционална култура била и даље веома жива (између осталог, средио је етнолошка одељења музеја у Братислави, Пјештанима и Мартину). Радећи у Братислави, А. Вацлавик је завршио студије на Филозофском факултету новоотвореног универзитета Јана Коменског у Братислави, на коме је у то време предавао знаменити етнограф и антрополог Карел Хотек (Karel Chotek, 1881–1967), касније професор Карловог универзитета у Прагу. После опсежних регионалних монографија које је објавио (*Podunajská dedina v Československu*, Bratislava 1925; *Luhačovské Zálesí*, Luhačovice 1930), А. Вацлавик је стекао звање хабилитованог доктора наука и 1933. године изабран је за доцента чешке, словачке и словенске етнологије на Масариковом универзитету у Брну. Тиме су фактички у Брну ударени трајни темељи универзитетског средишта за истраживање традиционалне културе, које је баштинило и дотадашња знатна достигнућа у фолклористичким истраживањима (чему је допринело и оснивање Државног института за народну песму). А када је непосредно по окончању Другог светског рата А. Вацлавик изабран за ванредног а убрзо и за редовног професора Масариковог универзитета, били су створени услови за оснивање Семинара за етнографију и етнологију на Филозофском факултету, чиме је дотадашње

истраживачко средиште дефинитивно организационо уобличене и статусно дефинисано. У средишту пажње Семинара остала је традиционална култура руралних слојева у оквиру чешких историјских земаља (Моравска, Тешинска Шлеска, Бохемија) и Словачке, али увек у компарацији с материјалом из других словенских земаља (А. Вацлавик је имао више студијских боравака у Пољској, касније и у другим словенским земљама).

После политичких промена унутар Чешке Републике 1948. године и чвршћег везивања земље за Совјетски Савез, на Масариковом универзитету дошло је до стварања катедара по совјетском узору. С тим у вези етнографија и етнологија квалификоване су као историјске дисциплине, па је наведени семинар трансформисан у одсек Катедре историјских наука на Филозофском факултету. Уз професора Вацлавика предавање из појединих дисциплина држе и његови ђаци Лудвиг Кунц (Ludvik Kunz) и Карел Фојтик (Karel Fojtík). После преласка Карела Фојтика 1953. године у Институт за етнографију и фолкор Чешке академије наука – одељење у Брну (Ústav pro etnografii a folkloristiku, касније: Etnologický ústav) његово место заузима такође Вацлавиков ђак Рихард Жежабек (Richard Jeřábek). Убрзо предавања почиње да држи још један Вацлавиков ђак: Олдрих Сироватка (Oldřich Sirovátka). Смрћу професора Вацлавика 1959. године његов наследник постаје Рихард Жежабек, који ће руководити овим универзитетским средиштем све до своје смрти 2006. године. Он је стабилизовао наставни колектив Одсека, у који су укључени фолклориста Бохуслав Бенеш (Bohuslav Beneš) и Вацлавикови нешто млађи ђаци Душан Холи (Dušan Holý) и Вацлав Фролец (Václav Frolec). А када је Р. Жежабек стекао звање хабилованог доктора наука, формирана је 1964. године самостална Катедра етнографије и фолклористике на Филозофском факултету. Ипак, та самостална катедра није била дугог века: драматични политички догађаји у Чехословачкој 1968. године поново су имали су за последицу организационе промене на Филозофском факултету, тако да је Катедра претворена у одсек Катедре историје и етнографије Средње, Југоисточне и Источне Европе. Такав статус задржан је све до нових крупних политичких промена 1989. године. У међувремену, остварена је плодна сарадња с Међународном комисијом за изучавање народне (традиционалне) културе у Карпатима и на Балкану, која је деловала пуне три деценије (уз учешће представника одговарајућих научних институција из Чехословачке, Пољске, Украјине, Румуније, Бугарске и Југославије), а постепено је нарастала настава из ваневропске етнографије. Године 1991. настала је нова организациона форма на Филозофском факултету: Институт европске етнологије (Ústav evropské etnologie), који под тим називом делује до данас.

Поље научних истраживања у оквиру Института европске етнологије надилази границе националне етнологије, при чему је у његовом окриљу остала и фолклористика, која је задржала статус аутономне дисциплине. Поново су отворена питања етничког и религијског идентитета, оралне историје и других видова традиционалне нематеријалне и материјалне културе, али се у првом плану такође наша проблематика мултикултурализма. Томе иду на руку и пројекти финансирани из фондова Европске уније. Последњих десетак година дискурс чешке етнологије заплуснуо је талас културне и социјалне антропологије (о чему је током 2004–2006. године вођена шира расправа на страницама угледног прашког часописа *Český lid*). Све то омогућује примену широке скале методолошких приступа овако разуђеној проблематици са којом се суочава

Институт у свом програмском опредељењу. Посебан вид извођења практичне наставе чине студентске екскурзије и теренски рад у земљи и иностранству, а студијска путовања наставника по етнографско привлачним пределима у иностранству употпуњују научноистраживачки рад у Институту.

Садашњи наставно-истраживачки колектив Института европске етнологије формирао се поступно током последњих 25 година, али је последњу деценију обележила изразитија смена генерација. После смрти Рихарда Јежабека 2006. године, Институтом руководи Мирослав Валка, а колектив чине још: Алена Кшижова, Мартина Павлицова, Роман Доушек (Roman Doušek) и Данијел Драпала (Daniel Drápala). Стални спољни сарадници Института такође држе наставу: Јана Поспишилова (Jana Pospíšilová) и Карел Алтман (Karel Altman) из Етнолошког института Чешке академије наука – одељење у Брну; Хана Дворжакова (Hana Dvořáková) из Моравског земаљског музеја (Moravské zemské muzeum) у Брну, Милош Мелцер (Miloš Melzer) из Народног музеја (Vlastivědně muzeum) у Шумперку и др. Поред тога, предавања повремено држе и иностранци предавачи, као, на пример, Вера Мајер (Vera Mayer) из Етнографског музеја (Österreichisches Museum für Volkskunde) у Бечу; Геро Фишер (Gero Fischer) из Института за славистику Универзитета у Бечу (Institut für Slawistik, Universität Wien); Хана Хлошкова (Hana Hložková) и Марта Ботикова (Marta Botiková) са Филозофског факултета Универзитета Јана Коменског (Filozofická fakulta Univerzity Komenského) у Братислави; Јан Ботик (Ján Botík) са Филозофског факултета Универзитета Константина Филозофа (Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa) у Нитри; Валдемар Кулиговски (Waldemar Kuligowski) са Универзитета Адама Мицкјевича (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza) у Познању; Драгана Радојичић из Етнографског института САНУ; Милош Луковић из Балканолошког института САНУ и др.

Плодна издавачка делатност Института европске етнологије обележена је у минулој деценији издавањем, поред низа монографија, и неколико дела синтетичког карактера. А заједно с Етнолошким институтом Чешке академије наука и уметности и издавачком фирмом Млада фронта (Mladá fronta) Институт је 2007. године издао дуго припремано капитално тротомно дело: *Народна култура. Етнографска енциклопедија Бохемије, Моравске и Шлеске (Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska)*.

Поред тога што свим заинтересованим корисницима приближава научни профил Института Европске етнологије Филозофског факултета Масариковог универзитета – ова публикација пружа уједно и изванредан пример свестрано припремљеног јубиларног издања једне универзитетске научне институције.

Милош Луковић